

APIE AKADEMINĮ SĄŽININGUMĄ

NAGIRNYJ Witalij. *Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011, 362 p.

Akademine kasdienybė susideda iš daugybės rutininių, tačiau privalomų kiekvienam, pasirinkusiam tokį kelią, ritualų. Kasdienis kažkokio veiksmo kartojimas, suteikiantis prasmę darbui ir atveriantis galimybę kažką sukurti, pats savaime tampa vertybe. Humanistikoje toks veiksmas yra savo kolegų darbų skaitymas, užtikrinantis nuolatinį mokslininko judėjimą pirmyn, kadangi užsidaręs nuo aplinkos žmogus nustoja būti kuriančia asmenybe ir tuomet bet kokios jo veiklos formos tampa darbo imitavimu. Dar daugiau, skaitymas nėra savaiminis tikslas, tai darbo būdas, nes nuolatinis naujų žinių gavimas yra tiesiog būtinas, o kartu ne mažiau svarbi ir sklaida, ir skaitančiojo pareiga pasidalyti su cecho broliais ar platesne visuomene naujomis įžvalgomis, ypač šiais laikais, kada knygos dažnai nepasiekia knygynų lentynų ir plinta tik iš rankų į rankas. Itin svarbu tuomet, kai knyga, galinti sukelti tarptautinį susidomėjimą, tėra išleista 300 ar mažiau egzempliorių tiražu, prie jos gali prisiliesti tik išrinktieji, daugiau ar mažiau pažįstantys autorių, o kiekvienas sąžiningas cecho narys tiesiog privalo pabandyti išdėstyti savo pastebėjimus, viešai apsvarstyti kūrinio sukeltas mintis. Ši pareiga – fundamentali akademinės laisvės prielaida, kadangi tik jos akivaizdoje laisvę galima suteikti ir ji įgauna prasmę kaip pastovi veiklos forma. Ignoruojant tokį pareigos jausmą, laisvė virsta anarchija, o asmuo, prisiėmęs akademinį įsipareigojimą, primena lėbautoją, kuris, nežinodamas ribos, kada reikia sustoti, ne tik izoliuoja save, bet tampa visuomenės, toleruojančios laisvę, parazitą.

Aptariamos monografijos objektas yra Haličo-Voluinės žemė ir jos kunigaikščių užsienio politika. Tai nėra nauja istoriografijoje. Tą rodo ir paties autoriaus atliktas istoriografijos aptarimas, jam skirta nemenka darbo dalis (kartu su šaltiniais aptartai istoriografijai paskirtas pirmas skyrius p. 15–74). Galima apgailestauti, jog autorius neskaito lietuviškai ir nėra nuosekliai susipažinęs su Lietuvos istoriografija, iš ko kyla tam tikrų nesusipratimų (pavyzdžiui, Lengvenio, kaip Mindaugo giminaičio ir jo aplinkai priklausiusio žmogaus, identifikacijos problemos, kurios Lietuvos istoriografijoje buvo puikiai išspręstos pasitelkus Livonijoje suformuotą šaltinių bazę), tačiau istorikai jau seniai nustojo vilties parašyti visapusiškai išbaigtą darbą. Visgi net Edvardo Gudavičiaus „Lietuvos istorijos“ rusiškasis leidimas nebuvo panaudotas, o tai galėjo padėti autoriui išvengti kai kurių netikslumų. Pats monografijos pavadinimas suformuluotas tiksliai ir preciziškai, iš karto verčia atkreipti dėmesį į gana svarbų ir į akis krintantį elementą – autorius ruošiasi rašyti apie Haličo-

Voluinės žemėje buvusių kunigaikštysčių užsienio politiką XIII a. pirmojoje pusėje. Būtent tai ir yra tas naujas ir netikėtas prieigos būdas, leidžiantis vienareikšmiškai teigti, jog bus žiūrima į pačią problemą kitaip. Iki šiol istoriografijoje Haličo-Voluinės žemė XIII a. pirmojoje pusėje buvo suvokiama kaip Romano Mstislavičiaus ir jo palikuonių valdoma erdvė, kurioje jie galėjo reikštis, o užsienio politikos turinį sudarė jų santykiai su Lenkija, Vengrija, Lietuva ir t. t. W. Nagirnyj šiame kontekste pasielgė netradiciškai, kadangi tarpvalstybinių santykių tyrimų objektu jis paverė visų Haličo-Voluinės žemėje savąsias valdas turėjusių kunigaikštysčių tarpusavio santykius. Ypač svarbu, jog plačiai aptariamas 1205–1221 metų laikotarpis, kada čia funkcionavo iki dvidešimties smulkių kunigaikštysčių. Toks požiūris į problemą verčia mesti įprastus stereotipus iš akademinės diskusijos, bet ir pamąstyti, ar nereikėtų perrašyti vadovėlių. Nauja prieiga prie problemos, kad ir taikant tradicinę metodologiją, leido pasiekti kokybiškai naujų rezultatų. Be jokios abejonės, kiekvienu atveju galima kelti diskusiją dėl faktų interpretacijos. Pavyzdžiui, ar tai, jog Danilos Romanovičiaus kariuomenės išsirikavimas prieš jotvingių kariuomenę ir Danilos grįžimas namo gali būti pakankamas pagrindas, kad jotvingiai atsидūrė jo valdžioje? Metraštis mūsų neaprašo, todėl abejonių kelia ir karinė pergalė. Galima sugalvoti daug alternatyvių paaiškinimų – kariuomenės stovėjo viena prieš kitą, kol neatsibodo arba kol nesibaigė maisto atsargos, Danilos kariuomenės bandymai pulti nebuvo ryžtingi ir sėkmingi, jotvingiai atsitraukė į miškingą vietovę, kur mūsų negalėjo vyksti, jotvingiai ar Danila atsipirko, kad išvengtų mūsų, jotvingiai išlošė Danilos atsitraukimą kauliukais, įvyko didžiausia regione šachmatų (XIII a. archeologiniuose paminkluose Lietuvoje randamos šachmatų figūros) partija ar bent jau Danilos ir jotvingių vadų similtanas, kur pralaimėtojai, susumavus taškus, buvo priversti be garbės grįžti namo... Pateikiau keletą galimų paaiškinimų, kaip būtų galima interpretuoti šią metraščio žinutę, tiesa, iš jų svarstyti tik keli, tačiau galutinai atmesti negalime nė vieno. Ko gero, čia yra ne tik regiono, bet apskritai medievistikos problema – bandymas surasti vieną ir neginčijamą tiesą buvo ir yra dominuojantis, palyginti su mėginimais apsvastyti kelias tikimas hipotetines galimybes. Interpretuojant šaltinius padaryta vienintelė prielaida, kuri laikoma teisinga, šioje istorijos mokslo šakoje laikytina ydingu teksto konstravimo, o kartu ir praeities rekonstravimo, būdu, kaip ir informacijos ignoravimas. Iškart pripažįstu, jog toks pasakojimo būdas yra labiau apsunkinantis tiek autorių, tiek skaitytoją, tačiau vargu ar tai leidžia nusimesti atsakomybę.

Monografija sudaryta iš keturių skyrių. Kadangi pats rašymo būdas pasirinktas chronologinis, kiekvienas skyrius apibendrina tam tikrą laikotarpį: Romano laikus, Romanovičių įsitvirtinimo laikotarpį ir galiausiai jų dominavimą Haličo-Voluinės žemėje. Tik pirmasis skyrius skirtas konkrečiai problematikai – aptarti šaltiniotyrinę ir istoriografinę tyrimo bazę. Nors chronologinės perskyros ir pagrįstos, norėtusi aiškesnio ir smulkesnio darbo suskirstymo, galbūt įvesti probleminių elementų ir aptarti

kiekvieną laikotarpį atskirai. Vientisas pasakojimas, nors ir galimas, nurodo, kad darbo struktūra nebuvo iki galo apgalvota. Peršasi netgi mintis, jog ne autorius valdė pagrindinį šaltinį (Haličo-Voluinės metraščių), bet pats buvo šaltinio valdomas, kai atskiri fragmentai, nors ir plačiai analizuojami bei įk kontekstinami, visgi buvo sudėlioti būtent šio metraščio pasakojimo tvarka.

Lituanistinių tyrimų kontekste svarbiausia yra paskutinė šios monografijos dalis (ketvirtas skyrius, apimantis 1245–1264 metų chronologinius rėmus, kuriuos galima įvardyti kaip Danilos Romanovičiaus dominavimo Haličo-Voluinės žemėje laikotarpį), kurioje gana daug vietos paskirta santykiams su Mindaugo Lietuva aptarti, brėžiamos paralelės tarp dviejų karūnavimo aktų, bandoma ieškoti priežasčių, kodėl Danila Romanovičius karūnavosi būtent Drohičine (pasak W. Nagirnyj – siekta parodyti, kiek toli į šiaurę buvo išsiplėtusi Danilos valdžia). Aiškios paralelės tarp Mindaugo ir Danilos atskleidžia autoriaus požiūrį, kad septintojo dešimtmečio pradžioje tarp šių dviejų valdovų kilusi konkurencija ar bendradarbiavimas lėmė šeštojo ir septintojo dešimtmečio regiono politiką. Net ir šių dviejų valdovų mirtys aprašomos greta, tiesa, dar priduriama, jog Mindaugo nužudymas – atsitiktinė Danilos sėkmė. Visgi čia vėl pastebime gana specifinį požiūrį, atsiradusį nežinant lietuviškosios istoriografijos, kadangi Mindaugo mirtis ir Vaišelgos iškilimas sugretinami, tokiu būdu praleidžiant nors ir trumpą, tačiau svarbų Treniotos valdymą. Vargu ar tai buvo atsitiktiniai, tiesiog Treniotos iškilimas reiškė konflikto tarp Danilos (kuris, beje, rėmė Vaišelgą pretenzijose dėl sosto) ir Lietuvos tąsą. Veikiausiai viskas buvo nurašyta gana abstrakčioms vidaus kovoms, užsitęsusioms, kol Vaišelga įsitvirtino, o šis veiksmas reiškė naujas Romanovičių perspektyvas šiaurės kryptimi.

Grubiai palietus kai kuriuos W. Nagirnyj monografijos aspektus, kyla klausimas, kuris svarbus vertinant ne tik pačią monografiją, bet ir tam tikrus Lietuvos istoriografijos aspektus. Todėl klausimas skirtas ne tiek autoriui (juolab kad su pačiu autoriumi jau esame diskutavę šia tema), kiek orientuotas į Lietuvos istoriografiją. Tai susiję su 1219 metų sutartimi. Kaip žinia, tuo metu Haličo-Voluinės žemė buvo susiskaldžiusi, Romanovičiai valdė tik nedidelę jos dalį – Voluinės Vladimirą. Visa tai verstų visiškai kitaip pažvelgti į tą garsią sutartį, dėl kurios lūžta ietys Lietuvos istoriografijoje. Kas buvo Romanovičiai, aišku. Veiksmas irgi aiškus – atvyko pasiuntiniai nuo Lietuvos kunigaikščių ir buvo taika. Klausimas akivaizdus: kur tuo metu buvo ir kas tie Lietuvos kunigaikščiai, kurių 21 vardas buvo įrašytas į metraščių? Ar negalima pasvarstyti, jog, atvykus pasiuntiniams pas Romanovičius, patys kunigaikščiai su savo kariaunomis stovėjo už pilies, kurioje buvo įsitvirtinę Romano palikuonys, sienų? O ar pats kunigaikščių sąrašas – išrašas iš to meto juodosios buhalterijos, kur buvo pažymėta, tam duota tiek, tam tiek, kol galiausiai Lietuvoje stėjo taika? Juk taika viduramžių diplomatijoje buvo perkamas dalykas, visa tai logiška. Ar tokie svarstymai galėtų pakeisti Lietuvos valstybės genezės vaizdinį? Į šį klausimą atsakyti sudėtinga, tačiau siūlančių radikalius atsakymus jau yra...

Bandant apibendrinti, galima pasakyti, kad W. Nagirnyj monografija atveria kelią į visiškai kitokį ankstyvosios Lietuvos valstybės kaimyno suvokimą, kai nauji pjūviai atveria ne tik netikėtą Haličo-Voluinės žemės, bet ir jos kaimynių, taip pat ir Lietuvos, vaizdą, verčiantį permąstyti seniai žinomas tiesas. Todėl galiu užtikrinti, kad šios monografijos skaitymas yra ne tik galimas, bet ir būtinas visiems tyrinėtojams, kurie prisiliečia prie aptariamojo laikotarpio. Visgi ne mažiau svarbu yra ir tai, jog W. Nagirnyj neretai palieka vietos abejonei, kas geriausiai atskleidžia, kad akademinio požiūriu darbas buvo atliktas sąžiningai. Ir tai dar vienas būdas pasakyti – tai puikus tyrimas.

Vytas Jankauskas